

Zpráva pplk. Antonína Zemana – Barovského
o událostech na Podkarpatské Rusi v březnu 1939

Rozhodnutím Saint-Germainské mírové smlouvy ze září 1919 byla Československu definitivně přičtena Podkarpatská Rus, která se měla stát autonomní součástí republiky. Princip autonomie tohoto území byl inkorporován i do československé ústavy z roku 1920. Z mnoha důvodů však v následujících osmnácti letech nebyl naplněn. Zatímco v meziválečných parlamentních volbách v zemi vítězila krajní levice, od 30. let stále sílil radikálně-autonomistický proud podkarpatoruské politiky, který v průběhu dramatického roku 1938 zcela ovládl tamní politickou scénu.¹ Krátce po přijetí mnichovské dohody, byla 11. října 1938 jmenována první podkarpatoruská autonomní vláda. Během velmi krátké doby se země začala vzdalovat Praze a především po nástupu proukrajinského politického směru k moci hledat ochranu u nacistického Německa. Jedním z posledních svorníků společného státu se v dramatických měsících druhé republiky stala československá armáda. Na Podkarpatské Rusi měla naprosto nezastupitelnou úlohu vzhledem k tomu, že po přerušení dopravního spojení se zbytkem státu v důsledku Vídeňské arbitráže zajišťovala zásobování civilního obyvatelstva. V noci z 13. na 14. března 1939 její jednotky navíc potlačily pokus radikálů z polovojenské organizace „Karpatská Sič“ o převrat.² Ještě téhož dne však maďarská invazní armáda zahájila obsazování země a československé jednotky se jí postavily na odpor. Po příchodu zpráv o okupaci českých zemí nacisty se čs. vojáci začali organizovaně stahovat ke slovenským, polským a především rumunským hranicím.³

Události odehrávající se ve dnech 13.–18. března 1939 na Podkarpatské Rusi byly v českých zemích díky vývoji politické situace, kdy došlo k rozpadu společného státu a okupaci, zcela logicky vnímány jako okrajové. Nic na tom v realitě prvních dnů Protektorátu Čechy a Morava nezměnily ani stovky očitých svědků – českých vojáků a důstojníků vracejících se přes Polsko, Slovensko, Rumunsko a Jugoslávii zpět do českých zemí.⁴

1 Srov. např. PLACHÝ, Jiří: K činnosti některých negativistických stran na Podkarpatské Rusi. In: *Slovan-
ský přehled*, 2012, roč. 98, č. 1–2, s. 117–136. Parlamentní volby v letech 1924, 1925 a 1935 vyhrála na
Podkarpatské Rusi KSČ. Ve volbách v roce 1929 skončila druhá.

2 Srov. např. POP, Ivan: *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Libri, Praha 2005, s. 361–393.

3 Přímo k průběhu bojů na Podkarpatské Rusi srov. např. BORÁK, Mečislav: Obrana republiky na Pod-
karpatské Rusi v letech 1938–1939. In: BALCAR, Miroslav (ed.): *Vznik ČSR (1918) a Podkarpatská Rus*.
Sborník z mezinárodní konference v Praze. Česká expedice, Praha 1999, s. 87–95, nebo LÁŠEK, Radan:
Obrana Podkarpatské Rusi. *Paměť a dějiny*, 2009, roč. 3, č. 1, s. 21–29. Ukrajinská historiografie věnuje
pozornost především bojům jednotek „Karpatské Siče“, přičemž má tendenci zásadní podíl čs. jed-
notek na bojích 14.–18. března 1939 zlehčovat nebo bagatelizovat. Srov. např. ARŽEVITIN, Stanislav:
Karpatska Ukrajinna: epocha v dobi. Tezis, Vinnica 2013, s. 333–390.

4 Ti, kteří v bojích s Maďary ustoupili na slovenské nebo polské území, byli repatriováni přímo. Zbylí,
kteří ustoupili do Rumunska, byli repatriováni přes Jugoslávii a obsazené Rakousko, aby se vyhnuli
maďarskému zajetí.

Československá armáda byla ostatně německými okupanty rychle likvidována – již na přelomu března a dubna 1939 byli na trvalou dovolenou propuštěni vojáci základní služby a o několik týdnů později je následovali i vojáci z povolání.⁵ Činnost československých jednotek na Podkarpatské Rusi byla orgány Ministerstva národní obrany (MNO) v likvidaci, ale i dalšími státními orgány zaznamenávána jen nahodile.⁶ Teprve po skončení války byla např. uspořádána podrobná anketa mezi bývalými příslušníky Stráže obrany státu (SOS) z řad bezpečnostních sborů (policie, četnictva a Finanční stráž).⁷

První svědectví o bojích čs. vojáků proti ukrajinským radikálům i proti maďarským agresorům v pohnutých březnových dnech roku 1939 však byla podána již v průběhu válečných let na půdě Britských ostrovů, kde po porážce Francie našlo azyl několik tisíc vojáků československé zahraniční armády.

Ve formě komentované edice je zde čtenáři vůbec poprvé předkládán text zprávy, kterou v roce 1942 na přímý podnět prezidenta republiky Edvarda Beneše pro I. odbor Ministerstva národní obrany v Londýně napsal bývalý velitel chustského praporu Stráže obrany státu pplk. Antonín Zeman, používající během války krycí jméno „Barovský“.⁸ Jeho zpráva je označena jako důvěrná. Kromě Vojenské kanceláře prezidenta republiky a zpravodajské služby plk. gšt. Františka Moravce ji však dostaly k dispozici i „civilní“ složky londýnského exilu: Ministerstvo zahraničních věcí a Ministerstvo vnitra, což svědčí o jejím významu a potenciálu využití.⁹

Budoucí generál Antonín Zeman se narodil 3. června 1891 v obci Stržibřec (okr. Třeboň). Poté co vychodil obecnou a měšťanskou školu, absolvoval jednoletý hospodářský kurz, který ukončil roku 1906. Až do vypuknutí války pak pracoval na rodinné zemědělské usedlosti. Dne 5. března 1913 nastoupil prezenční vojenskou službu v rakousko-uherské armádě (k. k. Landeschützen-Regiment „Innichen“ Nr. III), s nímž se pak zúčastnil bojů na východní frontě. Dne 21. listopadu 1914 jej v hodnosti četaře v Haliči zajali Rusové. V dubnu 1916 se přihlásil do československých legií. V polovině srpna téhož roku nastoupil službu u 1. a v polovině března 1917 byl přemístěn k 3. čs. střeleckému pluku. Zúčastnil se bitvy u Zborova a bojů proti bolševi-

- 5 Vojáci nástupního ročníku 1937 byli propuštěni do civilu ve dnech 31. března a 1. dubna 1939. Nováčci, kteří nastoupili 1. března, dokonce ještě dříve – ve dnech 21. a 22. března 1939. Většina útvarů likvidovala do konce června 1939. Během letních měsíců byli vojáci z povolání umisťováni do civilních profesí. Srov. např. *Vojenský historický archiv* (dále jen VHA) *Bratislava*, Sběrka kmenových listů.
- 6 Nebylo provedeno podrobné šetření např. ani v rámci zjišťování počtu padlých. Srov. PLACHÝ, Jiří: *Nástin personálních ztrát československé armády v době od 21. května 1938 do 31. března 1939*. Prezentační a informační centrum Ministerstva obrany ČR, Praha 2009.
- 7 Srov. LÁŠEK, Radan: *Jednotka určení SOS*. Cody Print, Praha 2008.
- 8 Pplk. Zeman – Barovský nebyl jediným vyšším důstojníkem, který byl svědkem bojů na Podkarpatské Rusi v březnu 1939 a během války působil v zahraničním odboji. V Londýně se ve stejné době nacházel např. bývalý náčelník štábu 12. pěší divize pplk. gšt. Alois Fišera, bývalý zmocněnec MNO u autonomní podkarpatoruské vlády pplk. Karel Lukas a samozřejmě i bývalý ministr arm. gen. Lev Prchala, postavený v říjnu 1940 mimo službu, a další.
- 9 Zpráva je psána na psacím stroji v rozsahu 15 stran. Edice byla zhotovena na základě její kopie nacházející se ve fondu Ministerstvo vnitra – Londýn v Národním archivu v Praze (NA, f. MV–L, k. 114, sign. 2-10-3.). Rukopis byl ponechán v autentickém znění a pouze přizpůsoben současným pravidlům českého pravopisu.

kům na Sibiři. V září 1918 utrpěl těžké zranění a po vyléčení absolvoval v roce 1919 důstojnický kurz. V polovině července téhož roku dosáhl hodnosti podporučíka. Zprvu velel četě, později kulometné rotě. Do vlasti se vrátil v dubnu 1920.

Rozhodl se pro dráhu důstojníka z povolání. V letech 1920–1930 sloužil v různých funkcích u Pěšího pluku 29 „Plk. J. J. Švece“ v Jindřichově Hradci a prošel několika kurzy, které nahrazovaly formální vojenské vzdělání. V září 1930 jej přemístili k Pěšímu pluku 45 „Rumunskému“ do podkarpatoruského Chustu. K 1. prosinci 1936 byl ustanoven velitelem nově zřízeného chustského praporu SOS, a jak bylo výše zmíněno, v této funkci se zúčastnil i popisovaných událostí v březnu 1939.

Po návratu do českých zemí se zapojil do protiněmeckého odboje a na přelomu let 1939/1940 odešel před hrozícím zatčením do zahraničí. V únoru 1940 se dostal k československým jednotkám v jižní Francii a převzal velení nad II. praporem 1. pěšího pluku čs. divize, který vedl i v ústupových bojích v červnu 1940. Ve Velké Británii se po reorganizaci početně prořídlých čs. jednotek stal zástupcem velitele praporu a od října 1941 velel 1. pěšímu praporu Československé samostatné brigády. V této funkci zůstal i po další reorganizaci v září 1943, kdy se z pěších praporů staly tankové. Těsně před odjezdem samostatné obrněné brigády na kontinent se v polovině srpna 1944 stal zástupcem jejího velitele, brig. gen. Aloise Lišky. V této funkci pak prodělal sedmiměsíční boje čs. jednotek na frontě u Dunkerque.

V létě 1945 krátce působil ve funkci zástupce velitele I. čs. tankového sboru a k 1. srpnu se dočkal jmenování do hodnosti brigádního generála. Od září 1945 až do poloviny prosince 1947 byl velitelem tankového vojska I. vojenské oblasti v Praze. Ještě před únorovým převratem odešel ze zdravotních důvodů na dovolenou a 1. dubna 1948 byl přeložen do výslužby.¹⁰ Zemřel 1. prosince 1956 v Českých Budějovicích.

Antonín Zeman – Barovský jako zástupce velitele Čs. samostatné obrněné brigády na frontě u Dunkerque (1944–1945)

Zdroj: autor via Tomáš Jambor

10 PROCHÁZKA, Ivan: *Dunkerque. Válečný deník Československé samostatné obrněné brigády (říjen 1944 – květen 1945)*. MO ČR – AVIS, Praha 2006, s. 154–155.

Ministerstvo národní obrany.

Londýn, 30. březen 1942.

Čj: 1158-dův. I. odbor 1942.

D ů v ě r n ě.

Věc: Barovský Ant[onín] pplk. – Poznatky o Podkarpatské Rusi

Ministerstvo vnitra,

Příloha: 1

L o n d ý n

V příloze zasílám k informaci poznatky o Podkarpatské Rusi, které zpracoval pplk. BAROVSKÝ na požádání pana presidenta republiky.

Dostane ve stejném znění:

II. odbor MNO

Min[isterstvo] vnitra,

Min[isterstvo] zahraničí – r ů z n ě:

Voj[enská] kanc[elář] pres[identa] rep[ubliky]

Z rozkazu: Náčelník štábu MNO, plk. gšt. Stan[islav] Bosý.¹¹

Ministerstvo národní obrany.

Příl. k čj. 1158/dův. I. odbor 42

Opis

Podkarpatská Rus od Mnichova do 16. března 1939

Pplk. pěch. A. Barovský

Podkarpatská Rus

I.¹²

Žil jsem na Podkarpatské Rusi deset let.¹³ Měl jsem tu zem rád, tak jako ji mělo rádo tisíce českých úředníků, vojáků a všech těch Čechů, kteří pomáhali k jejímu rozkvětu, jak nejlépe uměli. Dočkali jsme se konce, na který vzpomínáme s hořkostí lidí, jimž se oplácí nevděkem. Tak jsme to cítili všichni, bez rozdílu, když naposled 16. března 1939 jsme přecházeli tačevský most.¹⁴ A přece lásku k zemi, v níž jsme měli svůj druhý domov, jejímuž lidu jsme se naučili rozumět a žili s ním v pohodě, dokud nerozmetaly cizí ruce dílo spolupráce, tuto lásku si zachováváme dál všichni – vyhnanci z Podkarpatské Rusi.¹⁵ A obracejíce listy svých vzpomínek, myslíme na utrpení ruského

11 Průvodní dopis je v levém i pravém horním rohu opatřen fialovomodrou razítkovou číslicí „267“. V levém rohu je přeškrtnuta červenou pastelkou a místo ní napsána číslice 398. Dopis je vlastnoručně signován plk. Bosým (jde o krycí jméno plk. Bruno Sklenovského) a je na něm příchozí razítko 4. odboru Ministerstva vnitra s vyznačeným čj. 267. Jedná se o odbor politického zpravodajství MV zřízený počátkem roku 1942, v jehož čele stál pplk. Josef Bartík.

12 Pořadí nadpisu a čísla kapitoly je zachováno podle originálu zprávy.

13 Mjr. Antonín Zeman byl do Chustu přemístěn k 30. září 1930 od Pěšího pluku 29 „Plk. J. J. Švece“ z Jindřichova Hradce.

14 Hraniční most mezi tehdejším Československem a Rumunskem přes řeku Tisu je dnes dochován pouze jako nefunkční torzo. Mostní oblouk z rumunské strany je stržen.

15 Podle sčítání obyvatelstva z roku 1930 žilo na Podkarpatské Rusi téměř 34 tisíc Čechů a Slováků, což představovalo 4,68 % jejího obyvatelstva. Do roku 1938 se tento počet ještě zvýšil. Češi a Slováci tvořili např. téměř třetinu obyvatel Užhorodu. Viz KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky 1918–1938. II. díl.* Libri, Praha 2002, s. 236.

lidu, jež – má-li být zachován chod věcí tak, jak tomu vždy bývá – přinese s sebou poznání, kdo byl skutečným přítelem té chudé země a za boží záda postavené a kdo jí jen své přátelství namlouvá.

Zaznamenávám to, co jsem sám prožil, jako kus vzpomínání člověka, jež jeho povolání zavedlo a postavilo tam, kam jiní přijít nemohli. Činím tak také proto, že na událostech, o nichž bude řeč, uvidíme, zda jsme se na Podkarpatskou Rus vždy dívali správně a zda jsme si počínali tak, jak by se bylo nejlépe hodilo.

II.

Politické osobnosti Podkarpatské Rusi

Bylo nám divné, když jsme viděli, kdo se vydává za vůdce podkarpatského lidu. Znal jsem mnohé z nich zblízka, z takové vzdálenosti, která strhává z člověka vavřínové listy a ukazuje jen holou tvář bez masky. Mezi mou úředovnou velitele praporu Stráže obrany státu (SOS) v Chustu¹⁶ a presidiem karpatoruské vlády¹⁷ byla úzká stěna, která nemohla zabránit, abych neslyšel, jak třeba Bačinský¹⁸ vyčítá Juliovi Revayovi¹⁹, že on, Bačinský, už dávno pracoval pro rusínský lid v době, kdy ještě Revay chodil s maďarským slabikářem pod paží. Byly to i jiné věci, které znamenaly pro Podkarpatskou Rus mnohem víc než maďarský slabikář Revayův. A mé cesty po celé podkarpatské zemi, k nimž mne zavazoval úřad, mi pomohly pochopit mnohé, co prošlo tenkou stěnou chustského vládního úřadu.

V odstupu času vidím všechny ty, kteří se pokoušeli vládnout Podkarpatské Rusi, myslím, dnes dost jasně.

1) **B r ó d y h o**,²⁰ Maďara, předstírajícího nejdrív rusínství, pak ukrajinství, a přitom kujícího pikle s maďarskými evangelickými faráři a učiteli v pohraničí. Člověka, který byl veden v kartotékách vojenských úřadů jako špion vojenský i hospodářský, o němž bylo podáno tolik hlášení pražskému ministerstvu vnitra. Všechno nadarmo.

16 Velitelem nově ustaveného praporu SOS v Chustu se Zeman stal 1. prosince 1936. O měsíc později byl povýšen na podplukovníka pěchoty.

17 Po Vídeňské arbitráži (2. listopadu 1938) se orgány podkarpatoruské autonomní vlády fungující od 11. října 1938 přesunuly z odstoupeného Užhorodu do Chustu, který se stal novým hlavním městem země. Vláda sídlila v budově okresního úřadu pod Hradní horou.

18 JUDr. Edmund Bačinský (1880–1947) byl vůdčí osobností podkarpatoruské agrární politiky. Roku 1925 byl zvolen poslancem a v letech 1929 a 1935 senátorem. Od 11. října do 1. prosince 1938 byl ministrem podkarpatoruských autonomních vlád. Po maďarské okupaci se stáhl z veřejného života. Dne 19. listopadu 1944 jej zatkl NKVD a roku 1947 zemřel v sovětském koncentračním táboře.

19 Julian Révay (1899–1979) byl sociálnědemokratický politik a od roku 1935 poslanec pražského Národního shromáždění za tuto stranu. Již v době před Mnichovem se začal otevřeně orientovat na nacionalistické politiky ukrajinského směru. Po vyhlášení autonomie Podkarpatské Rusi zastával funkci ministra dopravy, sociální péče, veřejných prací a zdravotnictví (do 1. prosince 1938) a ministra vnitra (do 6. března 1939). Zeman se mýlí, když jej označuje za „maďarona“. Ve skutečnosti byl Révay nejvýraznějším zastáncem co nejtěsnější spolupráce s nacistickým Německem.

20 Andrej Bródy (1895–1946) od roku 1923 působil jako tajemník Autonomního zemědělského svazu, negativistické politické strany agrárního směru. Od roku 1933 stál v jejím čele a zároveň za ni zasedal v poslanecké sněmovně pražského Národního shromáždění. Ve druhé polovině 30. let byl vůdčí postavou radikalizujícího se autonomistického hnutí. Ve skutečnosti jeho politickou činnost financovali

Na Podkarpatské Rusi se myslelo, že Bródy je držen Němci. Když byl Bródy zatčen při útěku do Vídně, byla u něho nalezena korespondence s maďarskými vládními činiteli. Jaký to byl podkarpatoruský vlastenec, bylo nejlépe vidět z toho, s jakou slávou byl přijat v Maďarsku. Ba i statku se mu dostalo od těch, jimž sloužil.

2) Baťku V o l o š i n a,²¹ v jádru dobrého člověka se slabou vůlí a bez schopností stmelit to, co tolik stmelení vyžadovalo, lehce ovlivňovatelného a skutečně ovlivňovaného haličskými emigranty, jimiž se jen hemžil užhorodský seminář. 20–25letí chovanci užhorodského semináře viděli v Podkarpatské Rusi jádro budoucí Velké Ukrajiny – a tuto fantastickou vizi se snažili vsugerovat faráři Vološinovi. Pokud byl Vološin v Praze nebo mezi lidmi, kteří nebyli obdařeni fantazií žáků užhorodského semináře, byl přístupem rozumným důvodům. Budu mít ještě příležitost zmínit se o tom, jak velkou úlohu hrála slabost Vološanova právě v nejvážnějších chvílích Podkarpatské Rusi.

3) Juliana R e v a y e, bývalého učitele, nejdřív komunistu, pak sociálního demokrata, který přichází na nedělní veřejná shromáždění v záplatovaných kalhotách a večer vyparáděn a navoněn se živě baví v panské maďarské společnosti. Vzpomínám si na dva příběhy, které ukazují, jaký vlastně Revay byl. Jednoho večera jsem jel do Rachova na přehlídku internačního tábora.²² Zastavil jsem se v restauraci turistického domu, právě když přijelo vládní auto R2.²³ Vystoupila z něj paní Revayová v kožichu, o němž lidi tvrdili, že stál 30.000 Kč, Revayův osobní tajemník a velký přítel paní Revayové, Revayovy děti a konečně i ministr Revay. Bylo veselo té společnosti ve chvíli, kdy celá země čekala na skromné přídělky kukuřice. Seděl jsem blízko Revayových skoro celý večer. Neslyšel jsem za tu dobu jinou řeč než maďarskou. Paní a děti jinak než maďarsky neuměly.

Maďaři. V době od 11. do 26. října 1938 stál v čele první autonomní vlády Podkarpatské Rusi. Byl však odhalen jako maďarský špion a zatčen. Po okupaci se stal poslancem budapeštského parlamentu. V listopadu 1944 jej zatkl sovětské bezpečnostní orgány a v roce 1946 byl tzv. lidovým soudem v Užhorodu odsouzen k trestu smrti a popraven.

- 21 Augustin Vološin (1874–1945) byl roku 1897 vysvěcen na řeckokatolického kněze a od roku 1917 až do konce října 1938 řídil církevní učitelský ústav v Užhorodu. V roce 1919 se aktivně zasadil za připojení Podkarpatské Rusi k ČSR, byl se tak stalo až poté, co zjistil nemožnost setrvání země v rámci Maďarska. Záhy se stal hlavním představitelem „ukrajinského“ proudu v podkarpatoruské politice. V letech 1925–1929 byl poslancem pražského Národního shromáždění. V první podkarpatoruské autonomní vládě se stal ministrem zdravotnictví a sociální péče. Po zatčení A. Bródyho pak stanul v čele vlády a zůstal tam až do svého zvolení prezidentem Karpatské Ukrajiny dne 15. března 1939. V letech 1939–1945 žil v exilu v Praze. Tam jej několik dní po osvobození zatkla NKVD a odvezla do SSSR, kde již v červenci 1945 zemřel.
- 22 Internační tábor byl zřízen ve druhé polovině listopadu 1938 nedaleko Rachova na přímý popud podkarpatoruské autonomní vlády. Kromě různých asociálních živlů do něj byli zavíráni i odpůrci Vološanova režimu. Je poměrně málo známou skutečností, že tábor vznikl v objektu spravovaném československou armádou. V literatuře je většinou uváděn jako „koncentrační“, byl se realitě nacistických nebo sovětských koncentračních táborů bližší jen velmi vzdáleně. Viz POP, Ivan: *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*, s. 373–374.
- 23 Písmenem „R“ byly na státních poznávacích značkách označovány vozy registrované na Podkarpatské Rusi. Nízké číslo SPZ je dáno tím, že se jednalo o čísla rezervovaná pro vládní automobily.

A druhý příběh: Vypravoval mi Bačinský, jak Julian Revay jako ministr financí sestavoval první podkarpatoruský rozpočet (autonomní) na rok 1938/39. Sečetl příjmy republiky za celou dobu jejího trvání, dělil počtem obyvatelstva a to, co mu vyšlo, násobil počtem obyvatelstva Podkarpatské Rusi. Pak od toho počtu odečetl vydání republiky na Podkarpatskou Rus za 20 let. Pochopitelně mu vyšel rozdíl 1 ½ miliardy Kč. Revay zajel se svým rozpočtem do Prahy k ministerskému předsedovi Beranovi a žádal, aby ústřední vláda vyplatila autonomní vládě Podkarpatské Rusi 1 ½ miliardy, aby Podkarpatská Rus měla „pro horší časy nějakou rezervu“. Takový byl učitel z Velkého Bočkova, když se stal ministrem financí. Jak kouzelně a demagogicky bylo možno při tom zacházet s takovým rozpočtem před ruským obyvatelstvem, o tom si lehce lze udělat představu.

4) Dr. Bačinského, dobrého člověka jako celý rusínský lid, zcela oddaného republice. Víím, že za svůj poměr k republice byl Bačinský Maďary velmi ztýrán a zraněn. Bačinský nenáviděl Revaye. Viděl přece, kam spěje maďaronská politika Revayova. Byl však příliš slabá a musel nakonec z podkarpatské vlády, aby se i jeho resortu ministerstva vnitra zmocnil Revay. Bačinský měl korektní poměr k Vološinovi. Vzpomínám si, jak Bačinský byl ve volbách poražen. Ne voliči, ale presidiem podkarpatoruské vlády. Kandidátní listiny měly být podle nařízení doručeny do určité doby. V presidiu autonomní vlády byla věc zařízena – dnes už nevím jak – výsledek však byl ten, že Bačinského kandidátní listina byla doručena pozdě.²⁴ A tak Ukrajinci, ačkoli byli v menšině, získali všechny hlasy – vždyť protikandidátů neměli. Většina lidí nechtěla vůbec volit. Přicházeli k našim četníkům a finančním strážníkům a ptali se, co mají dělat. Ti jim radili, aby k volbám šli, aby volili Ukrajince, dokáží tak alespoň nepřímou, že nechťejí k Maďarsku. Snad to bylo rozumné, poněvadž v té době Maďari žádali plebiscit na Podkarpatské Rusi. Při volbách se stal v Ize,²⁵ kde obyvatelstvo bylo republice opravdu oddáno, případ, který myslím, nebyl ojedinělý. Volební komise počítala lístky. A našla mezi nimi několik, které už byly použity způsobem, jímž se zpravidla volebních lístků neuzívá. Komisi nevadila ani nečistota těchto lístků: prohlásila je za platné a Ukrajinci mohli prohlásit, že celá Iza je jejich.²⁶ Jen malá zprávička v novinách oznamovala, že několik Sičoviků²⁷, kteří přijeli do Izy agitovat pro

24 Dne 12. února 1939 se konaly volby do autonomního sněmu, v nichž byla připuštěna pouze kandidátka Ukrajinské národní jednoty vedené premiérem Augustinem Vološinem. Kandidátka bývalých podkarpatoruských agrárních politiků nebyla dodána včas vzhledem k tomu, že pověřenec Alexander Hrabar, nesoucí ji v Chustu k Zemské volební komisi, byl ve dveřích vládní budovy inzultován příslušníkem Karpatské Siče, který ho pak dal uvěznit. Propustili jej až poté, co lhůta k podání kandidátních listin vypršela. Proti tomu byla podána stížnost k Volebnímu soudu, ten ji však 10. března 1939 z formálních důvodů zamítl. Viz HUBENÝ, David: Podkarpatoruské volby do sněmu a přezkum u Volebního soudu v roce 1939. *Historie, otázky, problémy*, 2014, roč. 6, č. 1, s. 181–190.

25 V textu je zachováno zdůraznění jednotlivých údajů, jímž autor příkládal důležitost, podtržením.

26 Z 1536 odevzdaných hlasů bylo v Ize 1109 (tedy 72,2 %) proti vládní kandidátce. V parlamentních volbách v květnu 1935 zde se 74,8 % zvítězila Ruská nacionálně-autonomistická strana Štefana Fencika. Celkem byla vládní kandidátka poražena v téměř dvou desítkách podkarpatoruských obcí. STERČO, Petro: *Karpato-ukrajínska deržava*. Za vilnu Ukrajinu, Lviv 1994, s. 242–252.

27 Označení příslušníků Karpatské Siče (sičovik, sičovík, Sičovik, adjektivum pak sičovský, sičovický) ponecháno dle originálu zprávy.

ukrajinské kandidáty, bylo do krve zbito a na nosítkách narychlo z haluzí zrobených v noci doneseno Izačany před vládní budovu do Chustu.²⁸

5) Fedora R e v a y e, bratra Juliánova, bývalého typografa a pozdějšího vydavatele *Nové Svobody*.²⁹ Podobal se svému bratrovi jako vejce vejci: svým maďaronstvím a svou ctižádostí.

6) Armádního generála P r c h a l u³⁰, kterého ústřední pražská vláda jmenovala třetím ministrem na Podkarpatské Rusi, snad proto, že sloužil předtím několik let v Užhorodě, při jeho příchodu na Podkarpatskou Rus plného vervy a vůle udržet situaci v rukou, ale politicky neškoleného a včas nepochopivšího, že každý Čech na jeho místě musí ztroskotat. Bylo příliš mnoho ran a příliš mnoho oleje bylo přiléváno Němci, Maďary a Poláky do podkarpatského ohně. Nevím, kdo by uměl ty rány zahojit a oheň uhasit. Vím však, že Prchala měl dobrou vůli, a přesto byla jedna z tzv. sičovských čistek určena k tomu, aby ho odstranila. Podkarpatská vláda s ním nechtěla ani spolupracovat. Ba ani úřadovny mu zpočátku nepřidělila. A tak Prchala úřadoval v důstojnické jídelně 45[.] p[ě]šího pluku. Přesto se Prchala snažil navázat spolupráci s politickými činiteli podkarpatoruskými; chtěl přeorganizovat polovojenskou ukrajinskou organizaci Sič a tak z ní setřít protistátní charakter. Povolal proto v její čelo mj. jez. [ectva] Kmickieviče. Byla to však nešťastná volba. Mjr. Kmickievič se jednou vydával za Ukrajince, jindy za Poláka a dnes je ve slovenské armádě.³¹ Byl to floutek, jehož činnost spočívala v tom, že se procházel po Chustu v červených kalhotách a lakových botách. Je samozřejmé, že ho nikdo z Ukrajinců za nic jiného než za floutka nepovažoval. Vím, jak Vološin sliboval Prchalovi, že Sič bude přeorganizována, že budou vydány nové její stanovy. Nic se z těchto slibů nesplnilo, neboť za podkarpatskou autonomní vládou stála Ukrajinská národní rada, v jejichž rukou byly všechny nitky, které určovaly každý pohyb podkarpatoruských ministrů. Její politika byla určována emigranty přeběhlými z Halicé a z ostatního Polska. Sám jsem často byl při výsleších takových přeběhlíků, chtěl jsem je vracet zpět, ale podkarpatská autonomní vláda nařídila, že vrácení nebudou, budou prý zatím umístěni v pracovních táborech a později odesláni na práci do Německa. Do Německa byli skutečně posíláni – ale až se Maďari zmocnili Podkarpatské Rusi a jim nezbylo než hledat podporu a ochranu u svých protektorů.

28 Ze způsobu líčení této příhody je znát značně negativní postoj autora zprávy k politickému vývoji na Podkarpatské Rusi v době po zavedení autonomie.

29 *Nová svoboda* byla již v době před Mnichovem tiskovým orgánem radikálních autonomistů ukrajinského směru.

30 Lev Prchala (1892–1963) od poloviny září 1924 do konce září 1931 velel 12. divizi v Užhorodu. Od konce ledna 1933 stál v čele Zemského vojenského velitelství v Košicích, pod nějž spadalo celé území Podkarpatské Rusi. Více k němu Kol. autorů: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*. MO ČR – AVIS, Praha 2005, s. 239–240.

31 Jaroslav Kmickievič (1894–?) byl příslušníkem italských legií a mezi válkami sloužil jako důstojník československé armády z povolání. Ve slovenské armádě se zúčastnil tažení proti SSSR. Na konci války jej Němci jako velitele slovenské 2. technické divize v Itálii krátce věznili. Po osvobození italskými partyzány převzal znovu velení nad divizí a proklamoval její příslušnost k čs. zahraniční armádě (pod označením 1. čs. divize v Itálii). Od 29. dubna 1945 byl velitelem všech československých jednotek v severní Itálii. V československé armádě sloužil až do 1. srpna 1949, kdy jej přeložili do výslužby. Tamtéž, s. 136–137.

Rád bych ještě ne[za]pom[n]ěl na jednu skutečnost, která snad dokreslí Prchalovo postavení na Podkarpatské Rusi. A to na jeho paní. Ta, znajíc rusky (byla patrně z Polska, z ruského záboru), stýkala se povětšinou s ruskou společností. Byl to ovšem písek v očích Ukrajinců. A konečně i dobrý poměr Prchalův k Polákům byl špatným doporučením mezi Ukrajinci pro generála, jemuž bylo někdy použito tvrdé pěsti a nejen hladkých slov.

A tak, jak jsem je vyjmenoval a pokusil se na ně vrhnout světlo, v němž jsem je viděl, tak všichni ti, o nichž byla shora řeč, nebyli ničím víc než figurkami na šachovnici. Jejich poslední postavení určila cizí ruka: ruka německého legačního rady H O F F M A N N A.³² To byl velký a nebezpečný hráč, za nímž stála celá Třetí říše. To byl pramen ukrajinské naděje, že Podkarpatská Rus bude hrát na cestě k velkému a svobodnému státu Všeukrajinskému důležitou a svatou úlohu. To byl dodavatel sičovských zbraní a stejnokrojů.³³ Jeho ruce zasáhly do spolupráce československo-rusínské. A jeho dílem bylo, že rusínské ruce strhávaly československé prapory a vytrhávaly československé trikolory z klop kabátů.

A ještě dvě skutečnosti hrály velkou úlohu v politice Podkarpatské Rusi: 1) polští, 2) maďarští teroristi.

III.

Polští teroristi

S Poláky jsme neměli do doby, než se začala přetřásat těšínská otázka, žádných ne[s]hod. Také jsme proti nim nic nepřipravovali: ofenzivní i defenzivní zpravodajská činnost proti Polsku byla zakázána. Teprve při první československé mobilizaci (21. V. 1938) bylo nařízeno zajistit podkarpatorusko-polskou hranici a přechody do Polska. Tenkrát se také objevovaly čím dál tím častější zprávy, že maďarští špióni přenášejí své zprávy přes polskou hranici do Rumunska a odtud do Maďarska. Československo-maďarská hranice byla totiž mnohem přísněji hlídána než hranice československo-polská.

Teprve tehdy bylo nařízeno zpravodajství ofenzivní a defenzivní. Často jsme nechtěli věřit zprávám, které jsme dostali v pozdním létě 1938, že na hranicích podkarpatoruských se soustřeďují tlupy polských teroristů a že se chystají k akci.³⁴

Jednoho podzimního dne jsem se zastavil na četnické stanici v Koločavě. Tam už byl četnický okresní velitel kpt. Genser z Volového. Kpt. Genser právě obdržel zprávu od lesního personálu, že myslivna na Čierné Rice byla přepadena asi čtyřiceti ozbrojenými, polsky mluvícími civilisty. Ti odzbrojili polesného Strnada a donutili ho, aby jim dělal průvodce. Odpoledne přepadli hájovnu v Koločavě. Ale ani to nestačilo.

32 Dr. Hamilkar Hoffmann (1907–?) působil jako legační tajemník německého vyslanectví v Praze a na Podkarpatskou Rus byl poslán již na podzim 1938. Německým konzulem v Chustu se stal 9. února 1939.

33 Karpatská Sič byla vystrojena upravenými uniformami Nacionálně-socialistického leteckého sboru (Nationalsozialistisches Fliegerkorps, NSFK), pocházejícími ze skladů ve Vídni.

34 Srov. DABROWSKI, Dariusz: *Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpackiej (Podkarpackiej) 1938–1939*. Europejske Centrum Edukacyjne, Toruń 2007.

Teroristi přešli přes řeku Neresnici a směřovali lesy k osadě Vučkovoje. Bylo nám jasno, že jdou k mostu přes řeku Rigu³⁵ na silnici Chust – Volové. Most byl tehdy strážěn četnickou hlídkou z Vučkovoje a několika hajnými. Nařídil jsem, aby stráž na mostě byla ještě zesílena a aby byl z Chustu vypraven za teroristy četnický pohotovostní oddíl. Ale teroristé byli rychlejší než pomoc. Dostali se až na most, založili ekrazitové nálože a chtěli most vyhodit do vzduchu. Naštěstí jejich práce byla tak neoborná, že se jim nepodařilo most vyhodit. Jejich nálože vytrhly jen kus chodníku na mostě a zábradlí. Tehdy však už pospíchala pomoc z Volového a Chustu. Vznikla přestřelka, při níž byl zastřelen velitel četnické stanice ve Vučkovém a státní hajný.³⁶ Teroristé se pak stáhli do vučkovojských lesů. Četníci procházeli lesy křížem krážem. Marně. Přechody do Polska byly obsazeny. Ale po teroristech nebylo ani slechu. Teprve druhého dne prozradil rusínský chlapec ze Senovíru, že teroristé přepadli osamělý domek na kraji Senovíru, pohrozili jeho majiteli zastřelením, prozradil-li je – a zůstali celý den během honičky skryti takřka mezi četníky. Večer je majitel domku vyvedl za 20 Kč mezi dvěma přechody obsazenými četníky – do Polska.

Bylo jisto, že teroristi po tomto úspěšném výpadu se znovu vrátí. Požádal jsem proto velitelství divize, aby stráž na mostech byly zesíleny vojskem. Skutečně, za několik dní bylo hlášeno, že vučkovojskými lesy táhne nová tlupa polských teroristů. Poslal jsem za odměnu 50 Kč hajného a jednoho sedláka, kteří dobře znali vučkovojské lesy, aby zjistili, kde teroristé jsou a kolik jich je. Ale ani hajného, ani sedláka Pánbůh neobdařil nadáním stopařským, a tak je teroristi chytili a dva dny vlekli s sebou. Večer vnikli teroristi do osady Vučkovoje, zajištěně po vojensku, zastavili se u kostela, klekli před ním a pomodlili se. Pak odešli k mostu přes řeku Rygu. Na stráni nad mostem bylo zakopáno vojenské družstvo s kulometem namířeným na most. Teroristi, nic nevědouce o zakopaném družstvu, vtrhli na most a snažili se ho vyhodit do vzduchu. A zas marně. Urali znovu jen kus zábradlí a vozovky. To už se však rozpoutal boj o most, vojenské družstvo zahájilo palbu z kulometů, teroristy odrazilo od mostu a tam už převzala další akci četnická četa kpt. čet.[nictva] Divokého.³⁷ Došlo ke srážce a teroristi, jichž bylo asi 80, byli rozprášeni. Poztráceli se ve tmě, a když četníci ráno prohlíželi kraj, našli mnoho krvavých stop. Ale ani jednoho mrtvého nebo raněného teroristu. Ti byli svými druhy odvléčeni do Polska.

35 Jak pod názvem Ryga, tak Riga je v textu zřejmě míněna řeka Rika.

36 Jednalo se o hajného Josefa Loje a vrchního strážmistra Tomáše Kalčíka (nar. 1891 v Plzni), kteří padli během střetnutí s teroristickým komandem, které vedl por. Jerzy Feliks Szymański, dne 28. října 1938. Tatáž skupina pak následujícího dne zavraždila dalšího československého občana, lesního dělníka Eliáše Katerniaka. O týden později (5. listopadu 1938) si stejné komando „připsalo na konto“ ještě život dozorce Oddělení Finanční stráže v Toruni Ivana Kostije (nar. 1911 v Sinovíru). Viz DABROWSKI, Dariusz: *Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpaciej (Podkarpaciej) 1938–1939*, s. 220–226.

37 Zřejmě jde o Františka Divokého (1892–1972), meziválečného důstojníka četnictva, který po okupaci odešel do zahraničí. Sloužil v Českém a slovenském legionu v Polsku a u čs. jednotek ve Francii a Velké Británii. Naposledy byl velitelem Oddílu polního četnictva Československé samostatné obrněné brigády. Po válce se vrátil do řad policie. Po únoru 1948 odešel znovu do exilu. Více k němu Kol. autorů: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*, s. 55–56.

Po této akci jsme bezpečně zjistili, že jde o polské teroristy, vojensky organizované a vojáky vedené. Naši nešťastní stopaři hajný a sedlák, které nakonec teroristi pustili, přinesli zprávu, že jednoho oslovovali ostatní: „panie kapitanie“. A často bylo slyšet slovo: „panie podchoraży“.³⁸

Od tohoto druhého přepadení mostu na Rize nebylo noci, aby polští teroristi nepřekročili naši hranici a aby nepřepadli poštu, finanční strážníci nebo nějaký vojenský objekt. Často jsme vídali, jak za noci se na pohraničních kopcích rozzínají a pak zhasínají světla: skupiny polských teroristů si dávaly znamení a připravovaly se vnést nový neklid mezi ruský lid.

[Dne] 18. listopadu 1938 bylo přepadeno oddělení finanční stráže v Prislopu. Ale to jsme již měli větší zkušenosti s teroristy. Byli jsme proto na útok lépe připraveni. Asi 200 m před budovou finanční stráže bylo naházeno suché chrastí a na ně zaměřeny kulometry. Dvě družstva byla skryta venku a finančníci byli připraveni na strážníci. Pozdě v noci uslyšela stráž, že chrastí praská. Strážný zavolal: „Stůj, kdo tam?“ Odpověď byla polská a málo uctivá. Strážný vystřelil na poplach a kulometry zahájily palbu. Teroristi palbu opakovali a začali ustupovat. Na místě zůstali dva zabítí teroristi a jeden těžce zraněný. Ten udal při výslechu, že je polským důstojníkem. Své jméno udat nechtěl. U mrtvých nebylo nalezeno nic, kromě jehel a nití a polských vojenských knoflíků. Teroristi museli mít větší ztráty, neboť do noci byl slyšet nářek raněných, které teroristi odnášeli s sebou do Polska. K ránu jsme našli blízko polských hranic dva čerstvé hroby. Dověděli jsme se, že v nedaleké chatě si teroristé ještě v noci vypůjčili lopatu a krumpáč, aby svým druhům vykopali hrob.

Vpády teroristů na Podkarpatskou Rus se stále množily. Jednoho dne střídala četa Stráže obrany státu na Senovíru stráž na Černé Rice. Stráž byla převážena nákladním autem. Když jela podél řeky, najednou upadl do středu vozu respicient Hort.³⁹ Byl střelen polským teroristou z houští. Pachatele nebylo možno vypátrat. Senovírské lesy jsou hluboké a člověk se v nich lehce ztrácí.

Teroristické činy se vzmáhaly tak, že jsem musel žádat o posilu. Skutečně nám přišla na pomoc pěší rota instrukčního praporu 3 z Milovic a rota tanků. Pak se už ovšem jinak proti teroristům bojovalo. Tak když obklíčili myslivnu na Černé Rice. Ačkoliv byli v převaze, museli ustoupit. Naši totiž měli na dvoře myslivny ukryté obrněné auto. Jakmile se teroristi přiblížili, obrněné auto vyjelo a teroristi byli rozprášeni.

Jak Polákům záleželo na tom, aby rozrušili hospodářský život Podkarpatské Rusi a [z]neklidnili celý kraj, je vidět ze způsobu, kterým své atentáty prováděli. Kolik pekelných strojů s ekrasitem bylo vyndáno z hrází, kam je teroristi vložili! Naštěstí se jim nepodařilo vyhodit žádnou nádrž. Jejich práce byla neobornická; ale to byl jen

38 Foneticky v polštině: *panie kapitanie*, *pane četaři*.

39 Josef Hort (nar. 1910 v Studnici, okr. Velké Meziříčí), dozorce Oddělení Finanční stráže v Sinovíru, padl 26. listopadu 1938. Byl zastřelen polskou bojůvkou pod velením desátníka Stefana Siedlika. Celkem bylo polskými teroristy během těchto bojů zastřeleno šest československých občanů. Kromě výše zmíněných šlo ještě o četnického strážmistra Bohuslava Jirase, který zemřel 22. listopadu 1938 v nemocnici v Chustu na následky zranění, jež utrpěl při adjustování nálože zanechané polskými teroristy. Viz DABROWSKI, Dariusz: *Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpackiej (Podkarpackiej) 1938–1939*, s. 220–226.

jeden důvod neúspěchu. Naši lidé byli velmi bdělí a tomu, myslím, je nejvíce děkovat, že nebylo zničeno mnoho nádrží pro plavbu dřeva. Podkarpatoruský lid byl ovšem na Poláky velmi rozezlen, zejména tehdy, když jejich počiny znamenaly ztížení hospodářské situace a když chudý Rusňák viděl, že mu polští teroristé berou svými činy nejen klid, ale i chleba. A tak od prostého lidu přicházely denně návrhy, aby sruby, v nichž na polské straně teroristi bydleli, byly polity benzínem, a co vyhoří, vyhoří, co nevyhoří, to se postřílí.

Nemohli jsme pochopitelně takovým přáním a návrhům rusínského lidu vyhovět, přestože jsme věděli, kde sprostí zločinci a vrahové se skrývají. Věděli jsme také, jak nad nimi ochrannou ruku drží polské úřady. Znal jsem polskou stranu dobře. Přecházel jsem hranici v civilu a někdy jsem si všímal také hrobů.⁴⁰ Většinou mě však jako vojáka zajímalo, co se děje okolo a co tam vlastně Poláci na nás chystají. Někdy jsem dal chudému Rusňákovi dvacetikorunu a ten odešel do Polska hledat svou korovu (krávu), která se mu měla zatoulat. A Poláci, kteří se chudému Rusňákovi smáli, přáli mu ještě šťastnou cestu a shledání s korovou. Rusňák však nebyl tak hloupý, jak vypadal, a já jsem často dostal velmi cenné informace o tom, kde se shromažďují teroristi, kolik jich je, jak jsou vyzbrojeni. Vzpomínám si na jednoho takového Rusňáka, který při svém putování za korovou se dostal až do Lvova.

[Dne] 24. listopadu 1938 protestovala německá vláda ve Varšavě a v Pešti proti teroristickým činům polských a maďarských tlup. Prohlásila, že nestrpí, aby Polsko a Maďarsko zasahovaly do vnitřních věcí Podkarpatské Rusi. Několik dnů před tímto protestem přijel na Podkarpatskou Rus legační rada pražského německého vyslanectví Dr. Hoffmann společně s redaktorem Schubertem. Navštívil místa, která byla několik dní předtím přepadena teroristy. Obě ty[to] skutečnosti byly na Podkarpatské Rusi vyloženy tak, že Německo se stává protektorem této nešťastné země. Tenkrát také dostala svůj smysl Vološinova slova, která pronesl 13. listopadu 1938 k novinářům: „Svět již počítá s ukrajinským národem a jeho úsilím vytvořit ukrajinský stát...“

IV.

Maďarští teroristi

Aby ovlivnili vídeňskou arbitráž, Maďaři podnikali četné vpády na území Podkarpatské Rusi. První skupina maďarských teroristů byla vycvičena v Janka Pusztě.⁴¹ Byl mezi nimi také jeden Čech, několik Chorvatů, Němci a všelijaká evropská verbež. Bylo jich asi 120, samí hrdlořezi. Pronikli opevněním u Berehova a dostali se až k železniční trati vedoucí do Boržavy.⁴² Tam strhli most, obsadili nádraží, přepadli vlak, zabili

40 Podle polských údajů padlo v době od 26. října do 22. listopadu 1938 během akce „Łom“ celkem 16 diverzantů, z nichž nejméně čtyři byli příslušníci polské armády. Dva z nich v důstojnických hodnostech: ppor. Władysław Wolski (12. 2. 1913 – 15. nebo 16. 11. 1938) a kpt. Jan Klepacki (21. 3. 1907 – 18. 11. 1938). Další desíť bylo zraněno. Viz *tamtéž*.

41 Ve výcvikovém táboře v Janka-puszta se mj. již od roku 1933 cvičili ustašovští a makedonští teroristé. Srov. např. ŠADEK, Vladimír: *Ustaše i Janka-puszta*. Društvo za povjesnicu i starine Molve, Zagreb 2012.

42 K popisovanému události došlo 10. října 1938. Teroristický oddíl byl zcela rozdrčen o čtyři dny později. Viz STRAKA, Karel: *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939*. MO ČR, Praha 2007, s. 133.

vlakvedoucího a odvěkli do zajetí dva naše důstojníky. Celé skupině velel maďarský aktivní důstojník npor. Prenn. Skupina byla velmi pohyblivá a dostala se rychle do vnitrozemí. Chystala se pravděpodobně přepadnout Mukačevo. Ale u Černého Močálu byla naším SPO⁴³ a vojskem obklíčena a úplně zničena.

Když se začalo rozednívat, hlásila hlídka útočného sledu, že maďarští teroristi stojí na kraji lesa, že mají pušky u nohou a chtějí se vzdát. Nařídil jsem, aby byli odzbrojeni a přivedeni na Šalanek.⁴⁴ Bylo jich právě 305. Mezi nimi 60 maďarských důstojníků. Vůbec tato skupina byla velmi pestrá: byli mezi nimi obchodníci, novináři, úředníci i příbuzní maďarských ministrů. Zjistilo se později, že jeden nadporučík byl příbuzným ministra Kányi.⁴⁵ Nalezli jsme u nich přes půl milionu Kč, československé peníze v nových dvacetikorunách. Vysílal je pplk. Hejas. Když byli odzbrojeni, byli velmi krotcí, vymlouvali se, že prý byli donuceni, že jsou demokrati a bůhví co ještě. Zkrátka, nestačili se vymlouvat. Vypovídali tak upřímně, že jejich výslech byl natočen na gramofonovou desku a vysílán pražským rozhlasem.⁴⁶ Ale co to bylo všechno platno, jejich strach a krotkost trvaly jen dotud, dokud nebyli vyměněni za naše lidi, kteří byli z našeho vlastního území odvěčeni do Maďarska. Zdálo se nám tehdy, že už i v této události významně zasáhli Němci.

Přes všechny maďarské úklady a případy zůstávala většina maďarského obyvatelstva loyální k republice. Jen maďarská inteligence, zejména maďarští evangeličtí faráři se nedovedli s republikou smířit.⁴⁷ Ale prostý lid věděl, co ho čeká v maďarském království. Mluvil jsem často s drobnými sedláky nebo s dělníky maďarské národnosti. Měli strach, že zaberou-li je Maďaři, vezmou jim i kousek toho pole, které dostali při pozemkové reformě a že zase budou žebráky, jako byli před tím.⁴⁸ Měl jsem v pohraničí revír, a když jsem hledal na neděli nadhanče, nemohl jsem ho mezi našimi sehnat ani za 20 Kč. Náš člověk, myslím tím i Rusňáky a Maďary, šel v neděli do kostela a pak „gulat“⁴⁹, a tak mi přišli v neděli nadhánět rolničtí synci z maďarského království v roztrhaných kalhotách a nadháněli za desetikorunu. A jak byli rádi! Náš sedlák dostal za roční sklizeň tabáku 80–100.000 Kč. A co si ještě přivydělal, když pašoval

43 Smíšený přezvědný oddíl.

44 Zřejmě místní název.

45 Kálmán Kányi (1869–1945) zastával od roku 1933 funkci ministra zahraničních věcí Maďarska. Ve dnech, kdy došlo k těmto událostem, vedl maďarskou delegaci na neúspěšných jednáních se slovenskou autonomní vládou v Komárně. Dne 21. listopadu 1938 byl nucen (mimo jiné i v důsledku maďarských neúspěchů na Podkarpatské Rusi) odstoupit.

46 Tuto informaci se zatím nepodařilo potvrdit.

47 Mezi Maďary na jihu Slovenska a Podkarpatské Rusi měly silné pozice levicové strany, jednoznačně však byla nejsilnější Sjednocená maďarská strana (Egyesült Magyar Párt), tedy spojené strany maďarských křesťanských sociálů a nacionalistů. V květnových volbách v roce 1935 získala EMP zhruba polovinu „maďarských“ hlasů v Československé republice a osm z dvanácti „maďarských“ poslaneckých mandátů. Do roku 1938 její vliv samozřejmě vzrůstal. Viz PLACHÝ, Jiří: *K činnosti některých negativistických stran na Podkarpatské Rusi*, s. 117–136.

48 Pozemkové reformě podléhala na Podkarpatské Rusi půda o výměře kolem 240 000 hektarů, která byla rozdělena mezi 40 tisíc převážně místních žadatelů. Srov. POP, Ivan: *Podkarpatská Rus*. Libri, Praha 2005, s. 118.

49 Procházet se.

pšenici do Maďarska! Nač by si tedy kazili neděli? Bylo to už po vídeňské arbitráži. Stáli jsme na demarkační čáře a maďarský financ se mne ptal, zda znám Maďarsko. Řekl jsem, že jsem tam byl za poslední války. „Tak to ho znáte dobře“, odpověděl. „Nic se tam od té doby nezměnilo. Nádraží jsou stejně špinavá, lid stejně zaostálý jako dřív. Sloužil jsem kdysi na Podkarpatské Rusi. Co vy jste všechno udělali pro Rusíny! Vychovali jste rusínskou inteligenci, postavili školy, silnice, vládní budovy – a co my? My sem nemůžeme nic dát, poněvadž sami nic nemáme. Sklidíme tu jednou nenávist zdejšího lidu i Maďarů.“ To byl Maďar z království. Kolik se jich do dneška dopracovalo této pravdy?

V. Sič

Nebyl jsem nikdy proti Ukrajincům. Nejsem proti nim ani dnes. Měl jsem rád podkarpatoruský lid bez ohledu na jeho národnost. Neměl jsem rád jenom ty, kteří viděli v Němcích své spasení, a proto se zatvrzovali proti všemu, co bylo československé. A těch, kteří byli svedeni, jsem litoval. Jsem přesvědčen, že už dnes vědí, jak byli oklamáni a že by jistě byli rádi, kdyby se vrátily staré časy. Jedni i druhí byli v organizaci Sič. Byla to polovojenská organizace, nad níž držela ruku Národní ukrajinská rada i podkarpatská vláda.⁵⁰ A hlavně nad ní bděli Němci, kteří se nezdráhali zásobovat Sič zbraněmi i stejnokroji. Sič vyvíjela nejnebezpečnější činnost počátkem r[oku] 1939 a v březnu toho roku stala se vlastně nástrojem německé politiky směřující k rozbití Československa. Stejně jako na Slovensku Hlinkovy gardy a autonomisté se pokoušeli okolo 13. března, zřejmě na německý povel, o revoluci, tak si počínala v tytéž dny na Podkarpatské Rusi Sič.⁵¹

Začátkem března 1939 jsem dostal rozkaz, abych odjel do Svaljavy a tam čekal na ministra gen. Prchalu, který se vracel z Prahy. Ve Svaljavě mi gen. Prchala sdělil, že ústřední vláda trvá na tom, aby byl na Podkarpatské Rusi udržen pořádek za každou cenu – i za cenu ozbrojeného zákroku.⁵² Nařídil mi, abych mu předložil plán na zajištění vojenských objektů v Chustu a na odzbrojení Siče. Plán jsem skutečně předložil. Gen. Prchala s ním souhlasil a nařídil mi, abych velitele o tomto plá-

50 Základy této organizace byly položeny během neveřejné části sjezdu I. ruské (ukrajinské) národní rady, který se konal 4. září 1938 v Užhorodu. Jejími zakládajícími členy byli stoupenci radikálního ukrajinského směru a exponenti ilegální československé frakce Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN) s vazbami na henleinovskou SdP a zřejmě i na nacistické tajné služby. Název „Karpatská Sič“ byl užíván od listopadu 1938, kdy její velení přesídlilo z obsazeného Užhorodu do Chustu. Předtím organizace užívala název „Ukrajinská národní obrana“. Viz PLACHÝ, Jirí: Od pololegálního spolku k protičeskému povstání. Několik poznámek k založení a existenci „Karpatské Siče“ v letech 1938–1939. *Historie a vojenství*, 2014, roč. 63, č. 4, s. 40–47.

51 Pokus o převrat naplánovalo radikální vedení „Karpatské Siče“ zřejmě ve spolupráci s nacistickým Sicherheitsdienstem.

52 Pražská vláda si mylně vyložila „kritiku“ Berlína jako povolení zasáhnout proti odstředivým tendencím ve východních částech čs. spolkového státu. Dne 6. března 1939 jmenovala novou podkarpatoruskou autonomní vládu, v jejímž čele sice zůstal Augustin Vološin, ale již v ní nezasedal radikální Julian Révay. Viz ŠVORC, Peter: *Zakletá zem Podkarpatská Rus 1918–1946*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2007, s. 248.

nu informoval. Bude-li nutno zasáhnout, vydá heslo: „Přijedu na přehlídku“. Gen. Prchala tehdy také prohlásil, že druhý den promluví s Vološinem a podle výsledku této rozmluvy vydá další rozkazy. Varoval jsem tehdy gen. Prchalu před liknavostí. Měl jsem zprávy o tom, že sičovici se chystají obsadit vládní budovu. Nebude-li jednáno rychle, dojde ke krveprolití – to byl můj názor na situaci. Gen. Prchala pak dostal od Vološina slib, že pořádek bude zachován. Ale nenastalo žádné zlepšení. Proto si mne znovu zavolal a prohlásil: „Dnes v noci vezmeš město podle plánu.“ Připravil jsem se, přitáhl jsem roty SOS z pohraničí k Chustu. Vojsko mělo postupovat ze středu města z kasáren. Když jsem pak v noci vydal heslo, zavolal si mě znovu Prchala a nařídil mi, abych zatím nic nepodnikal a čekal. Za tři dny poté došlo nedaleko Prchalova bytu ke střelbě. Prchala znovu nařídil, aby čistka byla připravena. V noci z 12. na 13. března 1939 jsem se vrátil z Volového do Chustu asi v 1 hod. Za chvíli přijela spojka, která mi hlásila, že pplk. Vaka, manžel schovanky baťka Vološina, nově jmenovaný velitel četnictva,⁵³ vydává Siči u vládní budovy zbraně a Sič že obsazuje vládní budovu. Nařídil jsem – podle rozkazu, který jsem měl – aby pohotovostní četnický oddíl obsadil vládní budovu a aby četníci pplk. Vakovi odepřeli poslušnost. Při útoku četníků na vládní budovu byli zraněni jeden četník a jeden sičovník.

V noci na 13. března 1939 sičovici začali střílet, uzavírali silnice a zastavovali dopravu. Pravděpodobně se chtěli zmocnit moci v zemi. Ještě v noci jsem poslal svého finančního poradce K.⁵⁴ do vládní budovy, aby zajistil pokladnu, v níž byly tajné vojenské elaboráty. Když se však K. blížil k vládní budově, byl zastaven pěti sičovíky, kteří ho chtěli stáhnout z motocyklu. Jeden sičovník na něho namířil revolverem a střelil. Odjel pak do vládní budovy, tam zajistil písemnosti a uvědomil gen. Prchalu o situaci. Prchala poslal za mnou motocyklistu s rozkazem, abych jednal podle schváleného plánu. Nemohl jsem však do města, sičovíků bylo všude plno a střídali po mně. Vrátil jsem se proto do české kolonie, tam vzbudil četníky, kteří odpočívali po službě, a zorganizoval ihned oddíl, který by chránil ohrožené Čechy. Gen. Prchala poslal pro mne obrněné auto a já si jel k němu pro instrukce. Povolal jsem také telefonicky vojenskou posilu a nařídil rotám SOS v Ize, Sekernici a Kopéni, aby zajistily důležité objekty ve městě.

Podle base plánu dostaly kulometná rota a jedna pěší rota 45. p. pl[uku] [úkol], aby obsadily nemocnici za chustským nádražím, kde se zahnízdilo asi 400 sičovíků. Finančníci a četnický oddíl měli sičovíky poutat čelně. V noci z[e] 13. na 14. března došlo k přestřelce. Naši si tehdy zajistili na výšině chustského hradu východisko pro útok. [Dne] 14. března byl proveden útok i obchvat. Sičovici ustoupili na Šibeniční vrch a kladli tam tuhý odpor. Byli vybaveni německými revolvery a automatickými pistolemi zvanými parabellum. Kromě toho měli kulometry, jež jim dodali naši vojáci, kteří k nim zběhli.⁵⁵ Jejich velitelem byl Klempuš z Jasiny. Pocházel ze známé

53 Vladimír Waka. Šlo o bývalého štábního kapitána čs. armády, který byl v roce 1924 z kázeňských důvodů propuštěn do civilu a v listopadu 1938 na žádost Augustina Vološina v hodnosti podplukovníka četnictva jmenován zemským velitelem četnictva. Viz POP, Ivan: *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*, s. 385.

54 Není zřejmé, o koho jde a proč jej autor uvedl pouze iniciálou.

55 U čs. jednotek na Podkarpatské Rusi sloužilo značné procento místních vojáků. Krátce před těmito událostmi, 1. března 1939, nastoupili opožděně vojenskou základní službu branci, kteří měli původně rukovat v říjnu 1938. Srov. *VHA Bratislava*, Sbíрка kmenových listů.

ukrajinské rodiny a byl majitelem pily. U něho se také kdysi skrýval vrah polského ministra Pierackého⁵⁶. Klempuš byl asi 40letý a velký obdivovatel Němců.⁵⁷ Byl to těžký boj. Trval přes dvě hodiny, sičovici měli ztráty a nakonec byli z Šibenického vrchu vypuzeni. Stáhli se pak přes Valatín k rumunské hranici. Cestou přepadli oddělení finanční stráže, zranili jeho přednostu a vyloupili pokladnu. Rozprchli se pak po lesích.

Jiná skupina Siče se usadila ve škole na Duchnovičově náměstí v Chustu. Ale školy se brzo zmocnila pěší rota 45. p. pluku. Nejdůkladněji se bránila sičovská hostinica (býv. hotel Koruna). To bylo středisko Ukrajinců. Všude po schodech byly barikády zrobené z nábytku a všechny dveře byly zataraseny. Na hostinicu útočila SOS podporovaná četou obrněných aut. Ale v hostinici byli sičovičtí funkcionáři, kteří své funkce i svůj život bránili houževnatě. Boj o toto sičovické hnízdo trval přes dvě hodiny. V hostinici bydlel také německý legační rada Hoffmann. Když došlo k boji, lehl si na zem a nehnul se ani tenkrát, když naši poslali pro něho obrněné auto a chtěli ho odvést ke gen. Prachalovi. Hoffmann nechtěl jít, poněvadž se střílelo. Když hostinica padla, vyšel z ní německý legační rada zsinálý a ustrašený. Byl to jistě zajímavý, i když ne veskrze příjemný zážitek pro diplomata – celé to bojování, které sám vyprovokoval.

Jiná skupina sičovíků se zahrázila v domě obchodníka se střelivem a zbraněmi Rosenbauma. Byli to ukrajinští vysokoškoláci, kteří studovali v Paříži. Ti byli nejdivočejší. Zastřelili nám jednoho četaře a po mně stříleli z brokovnice. Útočila na ně skupina četníků a financů. Vzdali se teprve, když četníci na ně hodili slzotvorné bomby. V boji s touto skupinou byl ze zadu zastřelen jeden náš poštovní úředník, který obvažoval jednoho našeho finančního strážníka, jenž byl střelen do nohy.⁵⁸

Sičovici byli však také vynalézaví. Vylezli si dokonce na věž evangelického kostela a stříleli do ulice vedoucí od nádraží k vládní budově. Po hodinovém boji SOS se zmocnila kostela a jeho obránci byli zajati.

Kromě skupin, o nichž jsem právě mluvil, bylo mnoho sičovíků poschovááno po chustských zahradách a na hradě. Ti stříleli na naše vojáky zákeřně. Začali jsme proto s velmi energickou čistkou, jakmile byly zdolány hlavní sičovické odpory. Tenkrát jsme také zatkli Fedora Revaye, Dra Rozsochu⁵⁹ a byli bychom nejraději zavřeli

56 Atentát na polského ministra vnitra Bronisława Pierackého spáchal 15. června 1934 Hryhorij Maciejko/Macejko (1913–1966). Atentátu na polského ministra vnitra Bronisława Pierackého se účastnil mimo jiné i Stepan Bandera a byl za to v Polsku odsouzen k trestu smrti, který mu pak byl změněn na doživotní vězení. Po Pierackého vraždě zakročila mj. čs. policie velmi ostře proti v ČSR dosud tolerované OUN.

57 Dimitrij Klimpuš (1897–1959) byl do čela „Karpatské Siče“ dosazen Augustinem Vološinem. V textu uveden nepřesně jako „Klempuš“.

58 Ztráty čs. jednotek během 13.–18. března 1939 v bojích na Podkarpatské Rusi jsou odhadovány nejčastěji na čtyři desítky padlých. Přesná čísla a jmenné seznamy však neexistují. Během samotného povstání se uvádí dva až sedm padlých čs. vojáků. Odhady padlých povstalců se pohybují od 40 do 140. Ztráty na obou stranách rozebírá ve svých pamětech v kapitole nazvané Armáda a Karpatská Sič např. Vincent Shandor. Srov. SHANDOR, Vincent: *Podkarpatská Rus od vzniku ČSR po sovětskou anexi (očima přímého účastníka událostí)*. Rybka Publishers, Praha 2013, s. 163–186.

59 Stepan Rosocha (1908–1986) vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze (JUDr.). Od února 1939 byl poslancem zemského sněmu, po vyhlášení nezávislosti místopředsedou Sněmu Karpatské Ukrajiny a členem karpátoukrajinské vlády. Za války žil v exilu v Praze, v letech 1944–1945 byl vězněn v Terezíně. Po roce 1945 žil v exilu v Německu, od roku 1949 v Kanadě, kde pracoval jako

i bačku Vološina. Ale Vološin utekl do kláštera a s ním i mnozí vůdci a podvůdci podkarpatoruského puče. Čekali jsme na rozkaz z Prahy. Mluvílo se o tom, že bude jmenována nová podkarpatoruská vláda. Dnes vidím, jak polovičitý byl náš zásah. Museli jsme se ohlížet na Prahu a ta se zas ohlížela na Němce. Nakonec, když jsme Sič 14. března odzbrojili, museli jsme jí hned na to vrátit zbraně.

[Dne] 14. března 1939 v noci totiž na celé demarkační čáře začali maďarští teroristé střílet a házet ruční granáty. Bylo to pro nás překvapení, vždyť mezi oběma stranami po vídeňské arbitráži nebylo nějakého zvláštního napětí.⁶⁰ Za teroristy přišla hned maďarská regulérní armáda. Ze 14. na 15. března Maďaři překročili demarkační čáru a tehdy měli sičovici bránit svou zem. Legační rada Hoffmann jim sliboval, že Němci nedovolí za žádných okolností, aby Maďaři obsadili Podkarpatskou Rus. Ještě 15. března utvrzoval německý diplomat představitele podkarpatoruské vlády, že německá motorizovaná divize je už u Kežmarku a že spěchá na pomoc proti Maďarům. A sičovici věřili.

[Dne] 14. března odpoledne prohlásila podkarpatoruská vláda samostatnost Podkarpatské Ukrajiny, která měla zůstat pod německou ochranou.⁶¹ Pořádek v Chustu udržovali ordneři z německé kolonie. A velení nad operacemi Siče převzal nějaký vysoký, šedivý generál, pravděpodobně ukrajinský emigrant.⁶² Náčelníkem jeho štábu se stal plk. Gusar, také ukrajinský emigrant. Myslím, že oba přijeli z Německa. Plukovník Gusar mě dokonce pověřil, abych organizoval Sič na frontě. Tvrdil mi s největší jistotou, že Němci jdou na pomoc a že nikdy nedovolí, aby Podkarpatská Rus se stala maďarskou.

V bojích, které Maďaři rozpoutali 14. března v noci, držely demarkační čáru jednotky SOS s vojenskými posilami, které se skládaly z rozpuštěných hraničářských pluků z opevnění. Byly to však slabé jednotky. Přesto vydržely a odrážely maďarské útoky až do 16. března odpoledne. Ustupovali jsme pozvolna kryti OA jednotkami.⁶³ Chustecká skupina se stahovala na východ, mukačevská přes Svaljavu k Humennému a užhorodská na Slovensko. Maďaři nás několikrát vyzvali, abychom odevzdali zbraně, že budeme moci volně projít Maďarskem, ale my jsme si zbraně raději nechali a bojovali proti mnohonásobně přesile.

novinář. Funkcionářem OUN byl od roku 1932 a patřil i k jejímu ilegálnímu vedení v Československu. V textu uveden nepřesně jako „Rozsocha“.

60 Vztahy mezi Maďarskem a Československem byly ve skutečnosti napjaté i po Vídeňské arbitráži a teroristické útoky Maďarů byly na denním pořádku.

61 Nezávislost vyhlásil 14. března 1939 v podvečerních hodinách premiér Augustin Vološin. Jeho krok potvrdil následujícího dne i zemský sněm, který se sešel v Chustu ke svému prvnímu a zároveň poslednímu zasedání.

62 Míněn je zřejmě pplk. Sergij (Serhij) Fedorovič Jefremov, který převzal velení poté, co po potlačení povstání Klimpuš uprchl a skrýval se v okolí rodné Jasini. Jefremov se narodil 20. srpna 1893. Po ukončení gymnázia absolvoval roku 1914 vojenskou akademii v Kyjevě. První světové války se zúčastnil jako důstojník carské armády. Od roku 1917 bojoval za nezávislost Ukrajiny. Mezi válkami žil v emigraci v ČSR. Jeho manželka byla slovenské národnosti, takže byl počátkem září 1939 přijat do důstojnického sboru slovenské armády. Po válce se mu podařilo odejít na Západ. Zemřel v roce 1966 v USA. Viz JEFREMOV, Sergij: *Boj 14–15 bereznja 1939 roku na Karpatskij Ukrajině*. Ražda, Užgorod 2009, s. 14.

63 Míněna je jednotka obrněných automobilů.

Pravidelné boje trvaly do 16. března odpoledne. Teprve tehdy byl vydán rozkaz – ani nevím, kdo jej vydal – že máme přestat bojovat a že Němci dali Maďarům povolení, aby obsadili Podkarpatskou Rus, poněvadž Češi nejsou s to udržet pořádek. Byl to smutný konec. [Dne] 14. března odjel gen. Prchala, který byl pověřen ústřední vládou řízením evakuace do Svaljavy. A odtud na Slovensko. [Dne] 15. března jsme dostali ze Svaljavy rozkaz velitelství 45. p. pluku, abychom se připravili, že bude možná podniknut útok na Mukačevo a Užhorod. Byla v tom fantastická víra, že přece jen Němci nedovolí, aby se Maďaři zmocnili Podkarpatské Rusi. Ale trvala právě jen několik hodin, neboť 16. března byl tento rozkaz zrušen a chustecké skupině bylo nařízeno, aby ustoupila do Rumunska. Tehdy totiž maďarská armáda u Svaljavy prorazila. A tak nastalo putování dlouhých kolon dětí, žen, civilistů a vojáků k rumunské hranici.

Nemám než slova chvály pro Sič, pokud jde o její boj proti Maďarům. Bojovala statečně, ale marně. Vzpomínám si na příklad, který mne ještě dnes dojmá. Po silnici z Velké Kopáně do Chustu šli mladí chlapci, asi z učitelského ústavu v Sevljuši. Když došli k vlaku, který stál na trati naplněn sičovíky, jedoucími na frontu, žádali chlapci, aby jim sičovici dali zbraně, že půjdou také na frontu. Zbraně dostali a šli. Setkal jsem se s nimi později na temných nevytopených chodbách prozatímních lazaretů. Mnoho jich zůstalo na frontě. A jen málo jich vyvázlo živých z prvního utkání s maďarským vojskem u Sevljuše. Ale ani ostatní oddíly Siče nebyly na tom lépe. Neměly vlastně ani velitelského sboru a jejich výzbroj proti armádní výzbroji maďarské byla chabá.⁶⁴

Když sičovici viděli, že opouštíme Podkarpatskou Rus, chtěli nás donutit, abychom s nimi bojovali proti Maďarům. Pořád ještě věřili, že Němci nad nimi drží ochrannou ruku. Stříleli proto na naše autobusové kolony, v nichž byly ženy a děti. Tehdy byli také ze zadu zastřeleni vrchní respicient finanční stráže Kocourek a četnický strážmistr Fořt.⁶⁵ Bývalý úředník zemského úřadu v Užhorodě, pozdější člen ukrajinské národní rady, emigrant pplk. Jefremov, nařídil, že nesmíme vyvézt ani zbraně, ani dopravní prostředky z Podkarpatské Rusi. A tak byla kolona vezoucí děti a ženy zastavena před Ťačevem a sičovici hrozili smrtí každému, kdo by chtěl odjet do Rumunska. Když jsme se v Chustu nemohli dlouho dočkat návratu prázdných aut, která měla vyvézt další ženy a děti, odjel jsem k Ťačevu. Tam jsem však nalezl auta prázdná a okolo nich kupící se ženy a děti. Naši šoféři totiž vytáhli klíčky z aut, sebrali je a utekli do Rumunska. Měl jsem dlouhé dohadování s velitelem Siče v Ťačevě – byl to také náš bývalý úředník na Slovensku, nyní podplukovník. Ten konečně svolil, že nám auta vydá, když ho za to vezmeme s sebou do Rumunska. V té době totiž už přes Ťačevo přejelo vládní auto

64 V noci z 15. na 16. března 1939 vyhlásila karpatoukrajinská vláda mobilizaci. „Karpatská Sič“ se stala základem armády nového státu. Kromě čs. vojáků, kteří opustili své jednotky, a záložníků ukrajinské národnosti se jako dobrovolníci hlásili především studenti ukrajinských středních škol. Stovky zajatých sičovíků byly po skončení bojů Maďary na různých místech Podkarpatské Rusi postřeleny. Haličské emigranty vydávaly maďarské úřady do Polska, kde je čekal stejný osud. Srov. např. ONIŠČUK, Jaroslav: ONYŠČUK, Jaroslav: Halyčany v oboroni Karpatskoji Ukrainy (do 70. ričnyci trahičnych podij na Vereckomu perevali). In: *Cytadelja – Lvivskij militaryj almanach*, 2009, č. 2, s. 47–51.

65 Stržm. Václav Fořt (nar. 26. 9. 1907) a vrchní respicient Miroslav Kocourek (nar. 5. 12. 1896), bývalý ruský legionář, padli 16. března 1939 u Buštiny. Pohřbeni jsou ve městě Seine v Rumunsku. Viz <http://codyprint.cz/padli/sk/skpr08.html> (citováno k 4. 5. 2015).

s Vološinem a jeho rádci, prchajícími do Rumunska. A to bylo znamení pro síčovníky, že i jejich chvíle se blíží. Když jsem našel nějaké klíčky, vrátil jsem se do Chustu a poslal finančníky a četníky, pěší četú a četú obrněných aut, aby vyčistili most v Ťačevě. Tam totiž bylo dost síčovíků, kteří nechtěli uposlechnout svého velitele, prchajícího do Rumunska. Ba, mnozí jeli se mnou do Chustu, aby se přesvědčili, jak vlastně situace vypadá a zda skutečně je ferman,⁶⁶ který mi dal plk. Gusar, pravý.

Když jsem s těmihle síčovíky vyjel do Chustu, bylo vyhráno. Neboť jsme vjeli mezi pancéřové vozy, z nichž koukaly na síčovíky kulometry. A tak jim nezbylo než z autobusu klidně vystoupit [a] odejít do vládní budovy, kde nakonec zjistili, že jejich věc je prohrána. Tehdy začali sami rekvírovat kdejaké vozidlo a utíkat do Rumunska, odtud na Slovensko a dál do Německa. Pro ty, kteří odešli na Slovensko, byl zřízen u Bratislavy uprchlický tábor. Ti, kteří odešli do Německa, byli zařazeni do pracovních táborů. Jen legační rada Hoffmann zůstal v Chustu.

Ti, kteří z Podkarpatské Rusi neodešli, dostali se do nepěkných konců. Maďaři je pochytili a chustecká věznice byla plná mrtvol. Rytířští Maďaři se neštíteli vyhnat síčovíky na Tlustý vrch, asi 4 km od Chustu, tam si každý z nich musel porazit strom, odnést ho do Chustu a postavit si šibenici. Na ní ho pak Maďaři pověsili. Mám kdesi fotografii, na níž si maďarský důstojník podává ruku se síčovíkem a za ním je halda hlav poražených síčovíků.⁶⁷ Byli tehdy i mezi nimi zrádci.

VI.

Evakuace do Rumunska

Když jsme přijeli na rumunskou hranici, nedovolili nám Rumuni přechod. V noci z 15. na 16. března telefonovali jsme proto na československé vyslanectví v Bukurešti. Bylo nám řečeno, že pan vyslanec spí a že ho není možno budít.⁶⁸ Že věc má přece čas a ostatně že pan vyslanec jedná o předání úřadu. Je tedy pochybné, zda má nějaký smysl se na něj obracet. Obrátili jsme se tedy na vojenského attaché⁶⁹ a vím, že po jeho zásahu nám byl povolen vstup do Rumunska i se zbraněmi.

Rumuni nás přijali velmi srdečně, dali nám ubytování a občerstvení. Vzpomínám si na rumunského generála, který plakal, když okolo něho defilovaly naše dva prapory pěchoty, prapor SOS, dělostřelecký oddíl, rota obrněných aut a dvě autokolony. Opačkoval jen: „Toto není poražená armáda.“ Zbraně jsme později složili v Ťačevě. Rumuni nám zapůjčili vozidla a rozvezli [nás] po táborech. Byli jsme většinou ubytováni ve státních budovách.

66 Ferman – úřední výnos, vyhláška, oběžník, rozpis činnosti.

67 Síčovici se před Chustem postavili Maďarům na Krásném Poli, rovině na pravém břehu Tisy. Během bitvy jich na 230 padlo a 450 Maďaři zajali. Většina z nich byla zmasakrována. Viz ARŽEVITIN, Stanislav: *Karpatska Ukrajina: epocha v dobi*, s. 308–332.

68 Československým vyslancem v Bukurešti byl od roku 1937 Ferdinand Veverka, který vyslanectví ještě před oficiálním příkazem z Prahy dne 16. března 1939 předal Němcům. Viz NĚMEČEK, Jan: *Soumrak a úsvit československé diplomacie*. Academia, Praha 2008, s. 313–315.

69 Vojenským atašé československého vyslanectví v Bukurešti byl v letech 1932–1939 Heliodor Píka (1897–1949).

V Sighetu jsme zastihli Vološina, který tam byl pod ochranou policejního prefekta. Naši finančníci a četníci věděli, že má u sebe mnoho písemností. Převrátili proto Vološinovo auto a písemnosti mu vzali. Bylo v nich mnoho dopisů od Tuky,⁷⁰ Siváka,⁷¹ Hoffmanna,⁷² Ribbentropa⁷³ a mnohých našich „přátel“. Nevím, co v těch písemnostech bylo, dali jsme je tehdy do úschovy policejnímu ředitelství v Sighetu.

I v Rumunsku byly těžké chvíle. Muži hledali své ženy roztroušené po táborech, otcové se těžce shledávali se svými dětmi a celá ta karavana vyhoštěnců s holýma rukama táhla domů, do českých zemí, s nadějí na nový začátek. Teprve když jsme přes Jugoslávii a Rakousko přijeli domů, mnozí z nás poznali, jak se začátek, v nějž věřili, změnil ve smutný konec.

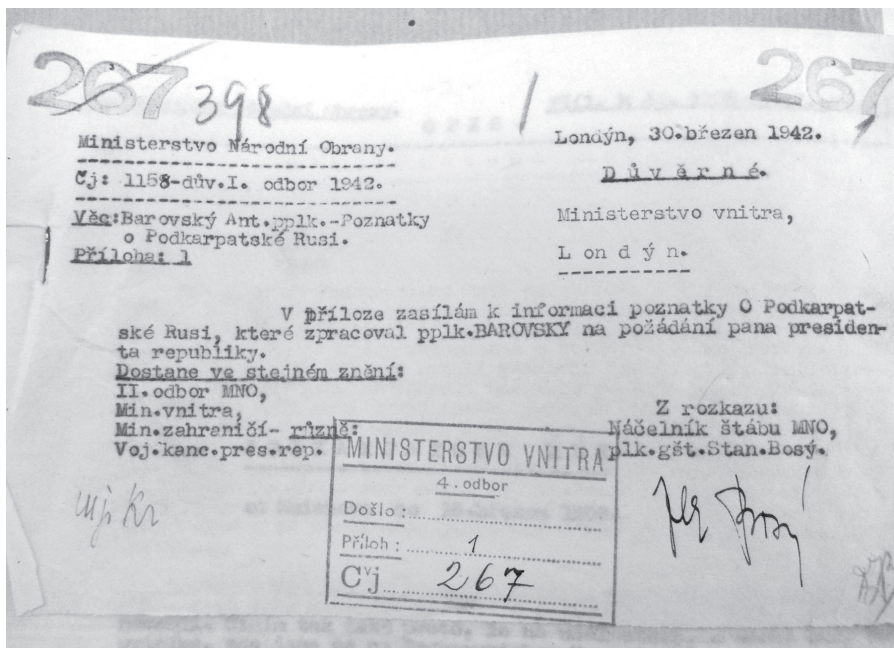
Bylo nám divně, když jsme potkávali po Praze Ukrajince, kteří tolik nenáviděli všechno české, když jsme viděli, jak sedí v našich i německých úřadech. Vološin se usadil v Praze, pronajal si vilu na Hřebenkách, byl jmenován profesorem učitelského ústavu a hned penzionován. Jen aby byl zaopatřen. A Dr. Rozsocha, jeden z největších protičeských štváčů, který byl odehnán 16. března 1939 od řačovského mostu rumunským důstojníkem, když chtěl přejít do Rumunska a o němž se vypravovalo, že byl Maďary odstřelen, byl zaměstnán v kanceláři pana [říšského] protektora. To jsou dvě ukázky, jak ti, kdo vyháněli Čechy z Podkarpatské Rusi, nakonec našli své přístřeší – věřím, že dočasné – v české zemi.

70 Vojtech Tuka (1880–1946) byl vůdčí osobností radikálního protičeského křídla v Hlinkově slovenské ľudové straně (HSĽS). V roce 1929 byl zatčen a odsouzen za špionáž ve prospěch Maďarska na 15 let vězení. Roku 1937 byl podmíněčně propuštěn. V letech 1939–1944 zastával funkci předsedy slovenské vlády a současně ministra zahraničních věcí. Po válce byl odsouzen k trestu smrti a popraven.

71 Jozef Sivák (1886–1959) patřil k umírněným politikům HSĽS. Od 9. do 11. března 1939 byl předsedou slovenské autonomní vlády, jmenované z Prahy po tzv. Homolově puči.

72 Zřejmě je míněn pozdější německý konzul v Chustu Hamilkar Hoffmann (viz pozn. 32).

73 Joachim von Ribbentrop (1893–1946) byl v letech 1938–1945 ministrem zahraničních věcí nacistického Německa. Jako válečný zločinec byl roku 1946 odsouzen norimberským tribunálem k trestu smrti a popraven.

Průvodní dopis londýnského MNO ke zprávě pplk. Zemana - Barovského z 30. března 1942

Zdroj: NA

Fasáda domu obchodníka Rosenbauma v Chustu poškozená při bojích ráno 14. března 1939

Zdroj: VHÚ Praha